

KONINKLIJKE NEDERLANDSE SCHAAKBOND

aan Jeugdleiders regionale bonden, verenigingen, ouders, trainers, spelers
van lozefina Paulet, Eric van Breugel
betreft Visie KNSB op jeugdschaak 2018-2021
cc Dharma Tjiam
dd 16 maart 2018
nr 18/20296
status Ter bespreking, reacties en ideeën

Inleiding visie op jeugdschaak

Schaken heeft een enorme aantrekkingskracht op kinderen. De schaakstukken fascineren hen door de vorm en de bewegingen over het bord. Het is een spel waar je zelf de baas kunt spelen en de consequenties van je daden zijn dan ook geheel voor eigen rekening. Geluk of pech, zoals bij spelletjes als "Mens erger je niet" is er niet". Kortom, kinderen vinden het een leuk spel, zelfs 'cool'. (citaat uit de Handleiding Schaaktrainers Stap 1).

Schaken is dus van zichzelf al aantrekkelijk voor kinderen, het is echter ook een heel lastig spel, zeker in de begin periode. Kinderen zullen hierin onderwezen moeten worden, anders is de aandacht ook snel weer verdwenen. Voor kinderen geldt dat zolang ze zich kunnen blijven ontwikkelen in het spel, schaken leuk is en ze betrokken blijven. Er zijn ook andere factoren die hierbij een belangrijke rol spelen, zoals sfeer, mate van begeleiding, imago van schaken, vriendjes, stimulering vanuit huis, school, schaakclub in de buurt en concurrerende activiteiten. De mate van ontwikkeling kan al deze factoren overwinnen en geldt als een van de belangrijkste factoren die bepalen of een kind blijft schaken. Er komt echter altijd een moment waarop de ontwikkeling minder wordt of zelfs stagneert, niet iedereen kan nu eenmaal kampioen worden. Het is wel mogelijk om de grootste groep op te leiden tot voldoende spelniveau om langdurig van het schaken te kunnen genieten. Als de kinderen tevens nieuw perspectief krijgen zoals onderdeel uitmaken van het lesgevend of arbitrerend kader of deelnemen in de organisatie van een vereniging of schaaktoernooi, dan kan de betrokkenheid alsnog worden verlengd. Haken de kinderen echter vroegtijdig af zonder het bereiken van voldoende spelniveau, dan is het heel lastig ze later weer opnieuw bij het (georganiseerde) schaken te betrekken.

De doelstellingen van de KNSB inzake jeugdschaak formuleren we als volgt:

We willen zo veel mogelijk kinderen:

- a. met schaken in aanraking brengen;
- b. dat ze zich zo optimaal mogelijk kunnen ontwikkelen in het schaken;
- c. door ze op te leiden tot voldoende spelniveau;
- d. ze nieuw perspectief te geven;
- e. zodat ze zo lang mogelijk betrokken blijven bij het schaken.

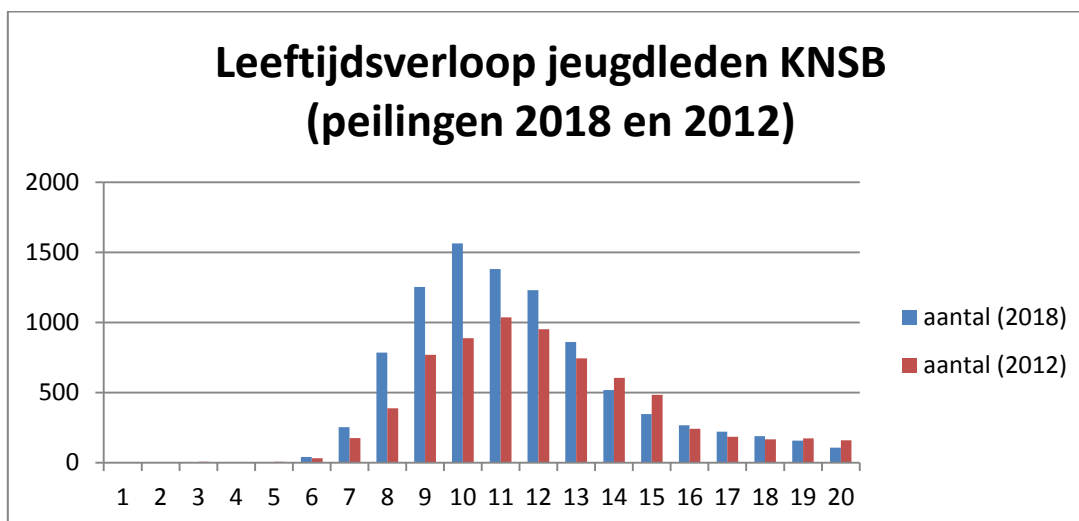
Centrale vragen die hierbij spelen zijn:

1. Hoe vroeg moeten kinderen beginnen, als we het grootste deel voor langere tijd willen behouden?
2. Welke (natuurlijke) drempels zijn onderweg in de eerste jaren dat kinderen met schaken in aanraking komen te overwinnen?
3. Hoe zorgen we dat de kinderen bijtijds nieuw perspectief wordt geboden om de kinderen voor langere tijd vast te houden?

Vanuit talentontwikkeling gezien:

4. Hoe vroeg moeten kinderen beginnen om de (absolute) top te halen?
5. Wat is nodig om de talenten op te sporen, te begeleiden en door te laten groeien naar de (absolute) top?
6. Hoe profiteren we optimaal van zowel talentontwikkeling als de breedtesport?

De volgende grafiek laat het leeftijdsverloop zien.

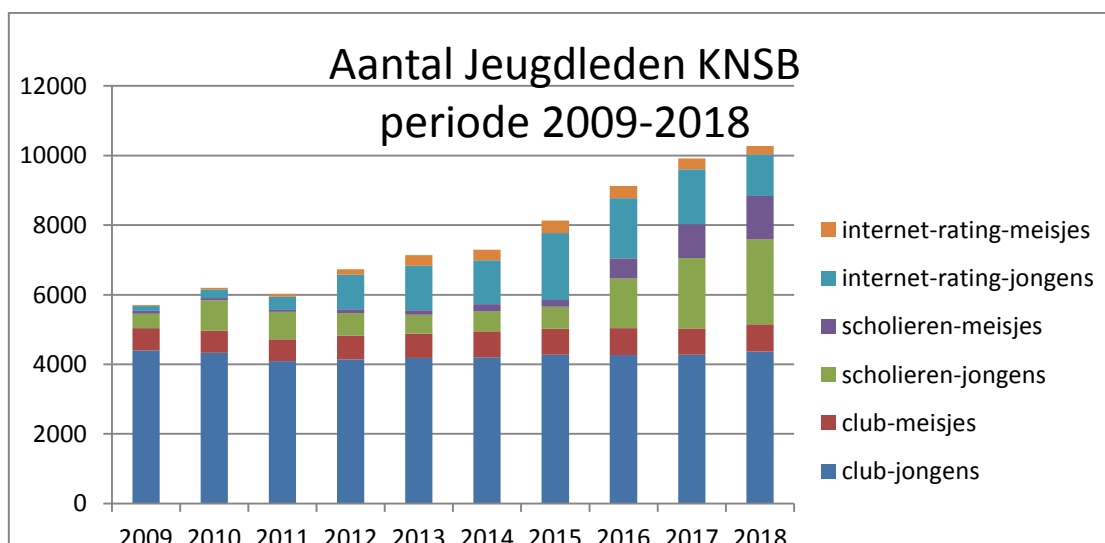
De jongste groep kinderen is ca.7 jaar en dat het aantal jeugdleden daarna per leeftijdsjaar groeit tot even boven de 1.500 in aantal in de leeftijd van 10 jaar, daarna neemt het aantal per leeftijdsjaar af tot ca. 17 jaar. T.o.v. 2012 is duidelijk ook een verschuiving waar te nemen.

1. Hoe vroeg moeten kinderen beginnen, als we het grootste deel voor langere tijd willen behouden?

Op basisscholen is schaken nog altijd heel populair. De schoolschaakcompetities zijn gezamenlijk met 10.000 deelnemers daar het bewijs van. Op de middelbare school, de hele studie periode en jong werkenden is het aantal schakers daarentegen een stuk lager. Pas vanaf 40 jaar neemt het aantal schakers dat in georganiseerd verband schaakt weer langzaam toe.

De grootste groep schoolschakers is tussen de 9 en de 12 jaar. De tendens van de laatste vijf jaar is wel dat de gemiddelde start aan het vervoegen is van 10-11 jaar naar 8-9 jaar. We merken dit o.a. bij de populariteit van het NK E (t/m 10 jaar) en de Nationale Pupillendag (t/m 9 jaar). De deelnemers komen uit alle delen van Nederland, terwijl dit tot voor kort nog maar een paar regio's betrof, het niveau is ook omhoog gegaan, hetgeen aangeeft dat ze eerder met schaken zijn gestart.

Het aantal jeugdleden is de laatste jaren ook gestegen. Van de schoolschakers wordt 10% lid van de KNSB, een groot deel haakt echter af na een eerste kennismakingscursus, een ander deel na een vervolgcursus of na een jaar schaken via een club. De cijfers van behaalde examens laten ook zien dat de meeste kinderen het vereiste minimale spelniveau van Stap 3 niet halen, het niveau dat nodig is om langer te blijven schaken.

Hierdoor wordt het ook heel lastig om de natuurlijke overgang van basis onderwijs naar middelbaar onderwijs te maken, het niveauverschil met leeftijdsgenoten wordt daar namelijk alleen maar groter. De gedachte is dat als we in staat zijn de kinderen eerder - tussen 6 en 8 jaar - en vooral ook meer kinderen dan de jaarlijks ca. 500 tot het vereiste spelniveau van Stap 3 op te leiden, we ook veel meer kinderen aan het schaken kunnen houden na hun 12e.

2. **Welke (natuurlijke) drempels zijn onderweg in de eerste jaren te overwinnen?**

In de eerste fase waarop kinderen met schaken in aanraking komen, zijn er een aantal belangrijke momenten:

- a. de eerste kennismakingscursus;
- b. het aanbod van een vervolg cursus;
- c. het behalen van een eerste schaakdiploma;
- d. de deelname aan de schoolschaakcompetitie;
- e. de overstap naar een schaakvereniging;
- f. het doorgroeien naar Stap 3 niveau;
- g. de overstap naar de middelbare school.

Bij de eerste kennismaking is het enthousiasme van de lesgever veruit het belangrijkste. De kinderen moeten geraakt worden door het spelletje. Het inmiddels in diverse vormen beschikbare lesmateriaal van de stappenmethode zorgt er daarnaast voor dat kinderen er altijd wel iets van opsteken, ook al ontvangen zij lessen op een minder niveau.

Kinderen die echter in een goede structuur leskrijgen van goede leerkrachten, bouwen in korte tijd een enorme voorsprong op andere kinderen. Deze voorsprong kan op een schaakclub nog wel weggewerkt worden, maar kan soms een paar jaar duren. Er zijn voorbeelden genoeg dat de jonge leerlingen van goede trainers 2 tot 3 jaar in ontwikkeling voorlagen op hun leeftijdsgenoten, terwijl later bleek dat ze qua talent vergelijkbaar waren met de andere kinderen.

De eerste kennismaking vindt voor 90% op school plaats. Dit heeft het voordeel dat veel kinderen bereikt kunnen worden, maar zorgt er tevens voor dat de scholen verantwoordelijk zijn voor die fase. Als er dan geen vervolgcursus komt en geen schaakdiploma, dan haalt het kind de overstap naar de schaakvereniging niet. Het is cruciaal dat schaakverenigingen al betrokken worden bij deze eerste fase en zo nodig zorg kunnen dragen voor het vervolg binnen of buiten de school.

Het door laten groeien naar Stap 3 niveau, liefst voor hun 12^e, is vervolgens een belangrijke taak van de schaakverenigingen.

3. **Hoe zorgen we dat de kinderen bijtijds nieuwe doelen aangeboden krijgen om de kinderen voor langere tijd vast te houden?**

Met deze vraag krijgen de jeugschaakverenigingen allemaal vroeg of laat te maken. Hoe houden we de middelbare scholieren bij het schaken betrokken? Er is in die leeftijdsperiode een enorme concurrentie met andere activiteiten en interesses. Goede voorbeelden zijn er bij andere sporten te vinden. Van jongs af aan worden jeugdleden daar betrokken bij het verenigingsgebeuren. Het begint met kleine taken als assisteren bij de jongste jeugd op de club, vervolgens begeleiden bij toernooien, arbitrage- en trainerstaken. Het integreren in de organisatie van de vereniging is een hele belangrijke stap die veel schaakverenigingen nog vergeten te maken. Een andere factor is dat middelbare scholieren als groep moeten kunnen optrekken en aan activiteiten deel kunnen nemen. Ook bij het aanbieden van de nieuwe doelen moet hier rekening mee gehouden worden. Als de oudere jeugd gezamenlijk taken krijgt in het kader, op opleiding gaat en verantwoordelijkheid krijgt voor een stuk organisatie, dan houdt je ze langer vast en is ook de integratie met de senioren later makkelijker te maken.

4. **Hoe vroeg moeten kinderen beginnen om de (absolute) top te halen?**

Schaken is een vroeg specialisatiesport. Dit betekent dat kinderen niet later dan hun 8e jaar moeten beginnen en al snel flink moeten spelen en trainen om uitzicht te kunnen houden op de meesters titel op hun 16e en de grootmeesters titel op hun 18e hetgeen minimaal vereist is om internationaal mee te doen.

Vanaf het moment dat kinderen oud genoeg zijn om schaken te leren, vanaf ca. 6 jaar zouden verenigingen zich intensiever op deze leeftijdsgroep moeten richten om de kansen op zowel het vinden van zoveel mogelijk potentiële talenten voor de absolute top, als de kansen op het

verkrijgen van zoveel mogelijk leden die zo lang mogelijk blijven schaken te behouden.
Eerder beginnen, beter trainen, meer winnen!

5. Wat is nodig om de talenten op te sporen, te begeleiden en door te laten groeien naar de (absolute) top?

In de beginfase dat kinderen schaken leren is plezier hebben en spelenderwijs vaardigheden aanleren veruit het belangrijkste. De meeste kinderen zitten in de materiaalfase en wedstrijden worden ook voornamelijk daarop beslist. Toch zullen uitzonderlijke talenten al vroeg opvallen. Het is zaak hen tijdig voldoende uitdaging te bieden. Het is heel belangrijk dat deze talenten zo vroeg mogelijk in aanraking komen met het georganiseerde schaken en lid worden van een actieve vereniging.

In de verenigingssituatie is veel spelen en trainen belangrijk. Door het deelnemen aan externe toernooien worden ratings opgebouwd en kunnen talenten daardoor ook landelijk beter herkend worden en gevolgd. Door deelneming aan de vereniging overstijgende Stertrainingen komen de talenten onder de hoede van goede trainers en is op den duur doorstroming naar een apart talentontwikkelingsprogramma voor de grootste talenten weggelegd.

6. Hoe profiteren we optimaal van zowel talentontwikkeling als de breedtesport?

Als we nu zorgen dat een grotere groep kinderen voor hun achtste jaar met schaken in aanraking komt op een leuke manier en met voldoende mogelijkheden om talenten ook te herkennen, dan zouden we twee slagen in een kunnen maken. Met andere woorden de middenbouw van het basisonderwijs (groepen 3, 4 en 5) zou de talenten kweekvijver van de schaakverenigingen moeten zijn.

De schaakverenigingen zouden door het verzorgen van goede training vervolgens in staat moeten zijn deze vaak erg gemotiveerde jonge schakers op te leiden tot minimaal Stap 3 niveau. Talenten kunnen doorgaans samen training krijgen met andere kinderen (van soms iets oudere leeftijd). Samen trainen is nog altijd veel leuker dan individueel.

Uitzonderlijke talenten vanaf minimaal 9 jaar zullen daarnaast al moeten starten met een aanvullend traject volgens internationale maatstaven, anders raken ze achterop bij de concurrentie.

Grotere verenigingen met grote groepen talenten kunnen zelf heel goed opleiden tot Stap 6 niveau. De meeste verenigingen hebben echter te weinig mogelijkheden om tot dit niveau op te leiden. De meer talentvolle spelers kunnen terecht in de vereniging overstijgende Stertrainingen, maar vroeg of laat zal de overstap gemaakt moeten worden naar grotere verenigingen. Deze zijn vaak ook in staat het wedstrijdaanbod voor deze individuele talenten met extra toernooibezoek en sterke competities lange tijd interessant te houden. Deze talenten die de overstap maken behoeven niet verloren te gaan voor de kleine vereniging waar ze ooit begonnen. Als het contact behouden blijft, kunnen ze heel goed als groot voorbeeld voor anderen fungeren. Daarnaast hebben de grotere verenigingen er ook alle belang bij om het contact met kleinere verenigingen in hun buurt goed te houden: zij vormen de lokale vijvers waaruit gevist kan worden.

Vanaf 12 jaar worden absolute toppers hard geselecteerd voor deelname aan trainingen en uitzendingen. Deze toppers verdienen het om goed door de KNSB te worden ondersteund. Idealiter gebeurt dit onder duidelijke regie van de bond, in een heldere structuur en in samenwerking met externe sponsors en/of partners.

Bij een dergelijke goede ondersteuning bij het realiseren van hun ambities mag van deze spelers ook gevraagd worden om al tijdens hun (opleidings)carrière iets terug te doen voor onze sport, de sponsors en of andere partners. Dit kan op vele manieren (meedoen aan NK's, meewerken aan schaakclinics aan jongere jeugd, simultaans bij sponsors, testen van schaaksoftware enz.). Door de top meer te betrekken bij de rest van de schaakwereld creëren we meer draagvlak en mogelijkheden om hen te ondersteunen.

Door middel van het systeem van Talentstatussen hebben we een duidelijk beeld hoever spelers in hun ontwikkeling staan. De verschillende statussen (TOP-status, Jong Oranje-status, Internationaal talentstatus en Nationaal talentstatus) geven aan hoe de ontwikkeling zich

verhoudt t.o.v. de internationale concurrentie en geven tevens een globaal idee van de uiteindelijke speelsterkte die te verwachten is (resp. Top 50, Top 100, IGM en IM).

Van alle talenten (zeker ook al die kinderen die in het traject voor hun 12e in beeld zijn), zal het overgrote deel echter de top niet halen. Deze groep die vaak al wel een heel behoorlijk niveau hebben gehaald / zullen halen, kunnen evenwel nog meer als de echte toppers, worden ingezet in een tweede carrière als kaderlid. Dit doen ze echter niet zelf, ze zullen hierin gestimuleerd, opgeleid en ondersteund moeten worden.

Aan de verenigingen de taak om deze jongeren een structuur te bieden waarin ze tot hun recht komen. Aan de KNSB de taak om zodra spelers afhaken van het absolute topschaak deze mogelijkheid onder de aandacht te brengen en ze een concreet aanbod te doen (bijv. wat betreft een kadercursus, mede organiseren van activiteiten enz.)

Een overzicht in leeftijd:

Leeftijd	Talentontwikkeling en topsport	Breedtesport
5 tot 6 jaar	Top en breedte leren samen schaken (op school)	
7 tot 8 jaar	Top en breedte trainen en spelen samen (op een vereniging)	
9 tot 10 jaar	Top traint extra (stertrainingen) en speelt extra (toernooien)	
11 tot 12 jaar	Top traint apart (in belofte-viertallen), maar speelt samen met breedte	
13 tot 14 jaar	Top traint hard en vormt uitdaging voor de breedte	
15 tot 16 jaar	Top ontwikkelt zich sterk door intensieve training	Breedte krijgt trainingen met een meer een sociaal karakter op de vereniging
16 tot 20 jaar	Top leert topprestaties leveren	Breedte krijgt kadertaken (bijv. trainen jongste jeugd)
20 tot 30 jaar	Top levert topprestaties	Jeugdspelers worden jeugdkader
30 jaar en ouder	Topspelers worden topkader	

Beter worden, genieten, overdragen!

Talentontwikkeling is niet gericht op prestaties bij de jeugd maar het speelniveau bij de senioren. Het is echter het meest efficiënt om juist in de periode tussen van 12 en 20 jaar het meest te investeren in de opleiding. Het leerproces verloopt dan aanzienlijk sneller en makkelijker dan op oudere leeftijd. Dit traject moet echter na hun 20^e wel een vervolg krijgen en ook dan moeten topspelers kunnen rekenen op ondersteuning vanuit de bond (zowel qua wedstrijdprogramma als qua trainingsprogramma).

Het is natuurlijk overduidelijk dat absolute wereldtoppers een belangrijke (media)-rol kunnen vervullen in het populariseren van het schaken, maar ook iets minder sterke goede spelers kunnen een belangrijke bijdrage leveren (bijv. als trainer of commentator). Aan de KNSB de taak hen hiervoor te enthousiasmeren, hierop voor te bereiden en hierbij te ondersteunen.

Talentontwikkeling levert een bijdrage aan beide (absolute top, breedte-top). De focus ligt landelijk duidelijk op de eerste, maar het tweede doel mag nooit uit het oog verloren worden. Het niveau van topspelers zal na hun 30^e/35^e geleidelijk afnemen. Het is belangrijk om als schaakwereld deze mensen bij het schaken betrokken te houden en te begeleiden naar bijv. een rol als trainer voor de jeugd om zo hun ervaring te kunnen overdragen.

Beleid bijstellen en samen plannen ontwikkelen om die te realiseren.

Om te zorgen dat er voldoende stappen gemaakt kunnen worden, is een goede samenwerking nodig tussen de verschillende geledingen: Schaakverenigingen, regionale bonden, KNSB, scholen, gemeenten, sponsors en overige individuele initiatiefnemers. Zeker om de omvang te behalen qua aantallen, maar ook om de talenten te kunnen opsporen, op te leiden en door te laten groeien tot absolute topniveau.

Participatie staat hierbij centraal! Als we in staat zijn om vanaf het begin, reeds bij de eerste kennismaking op scholen, grote groepen (leerkrachten, ouders, volwassenschakers, trainers) te raken en te betrekken bij het schaakspel, dan zijn de mogelijkheden in feite oneindig. Zeker in die

fase zijn er geen topgrootmeesters nodig om de jeugd aan het schaken te krijgen of toptrainers of supercomputers.

Wat nodig is, is een goede organisatie waarbij de infrastructuur van de scholen wordt ingezet om maximaal te scoren en de schaakverenigingen maximaal te laten profiteren van het opsporen van schaaktalent.

Deelname aan wedstrijden zorgt bij de schoolsport altijd al voor ongekende krachten. Bij de schaaklessen is vaak alleen een lesgever betrokken, terwijl bij wedstrijden leerkrachten, schooldirecties, ouders en zelfs overige familie worden betrokken omdat de eer van de school en het kind op het spel staan.

Het speciale toernooi voor de middenbouw (NK voor de groepen 3,4 en 5) dat sinds 2013-2014 is georganiseerd, is een groot succes gebleken. Inmiddels nemen ruim 750 kinderen in de kwalificaties deel en jaarlijks groeit dat aantal.

Belangrijke voorwaarden voor succes zijn de aanwezigheid van een naburige schaakvereniging, maar ook een initiator die alle partijen aanstuurt en samen laat werken, een school die achter het project staat en zelf ook initiatieven ontplooit en een gemeente die schaken actief ondersteunt. Als deze omgevingsvoorwaarden aanwezig zijn is het aantrekken van kader en de benodigde financiën voor langere tijd vele malen makkelijker te realiseren.

Iedereen die daar een bijdrage aan kan en wil leveren, moet daarbij ondersteunend en gefaciliteerd kunnen worden door de KNSB. De KNSB kan hierbij heel goed zowel een sturende (door gericht actie te ondernemen) als een stimulerende rol innemen (enthousiasmeren en faciliteren).

Bijvoorbeeld:

Als scholen gevraagd worden kinderen te leveren voor schaaklessen en je vermeldt de leeftijd er niet bij, dan krijg je kinderen uit groep 6, 7 en 8. Als je gericht vraagt naar kinderen van groepen 3, 4 en 5, zal de school wellicht vragen of die niet te jong zijn, maar krijg je wel toegang tot de beoogde doelgroep. Bij groep 3 is wel een aparte aanpak nodig, gezien de speelse fase waarin de meeste kinderen zijn. Hetzelfde geldt voor schaakverenigingen die gericht gevraagd worden om onderdeel van het talentenopleidingsprogramma voor jonge jeugd te worden.

Mogelijke uit te werken plannen of acties

- Verenigingen activeren om op scholen lessen te gaan verzorgen voor jeugd (6-8);
- Kader opleiden die geschikt is voor het lesgeven op scholen;
- Plaatselijk initiators zoeken om scholenprojecten op te zetten;
- De focus bij de schoolschaakprogramma's op de jongere jeugd richten (6-8 jaar);
- Uitbouw van de scholencompetities
- Kadercursussen initiëren voor jeugd (14-20 jaar);
- Verenigingen ondersteunen/activeren om jeugd < 12 jaar de Stappen 2 en 3 te laten behalen;
- Verenigingen ondersteunen om jeugd > 12 jaar nieuw perspectief te bieden;
- Voormalige jeugdtoppers en subtoppers > 20 jaar extra's bieden en naast hun schaakcarrière ook op te leiden en in te zetten in een tweede carrière;
- Beter benutten van de maatschappelijke carrière van subtoppers > 20 jaar. Waar werken ze?
- Verbeteren communicatie tussen verenigingen;
- Kennisdelen trainers.

De prioriteiten voor de komende periode

Om te voorkomen dat we alles tegelijk willen en er daardoor vervolgens niets echt van de grond komt, is het belangrijk dat we eerst prioriteit geven aan een aantal zaken.

De volgende zaken zullen als eerste opgepakt gaan worden in 2018:

- 1) Voldoende geschikt kader opleiden inzetbaar voor de lessen op scholen; Een nieuwe opleiding voor schoolschaaktrainer zal hiervoor ontwikkeld worden;
- 2) Ondersteuning bieden aan steden- dan wel wijk programma's die schaken op scholen willen aanbieden; De nieuwe medewerker schoolschaak gaat zich o.a. hiermee bezig houden.

- 3) Ondersteuning bieden aan schaakverenigingen die schaaklessen op scholen willen verzorgen;
- 4) Nieuw scholentoernooi voor 10-jarigen (groep 6): Idee is in januari 2019 tijdens het Tata Steel Chess Tournament het eerste toernooi in nieuwe vorm voor 10-jarigen (groep 6) te houden en in het half jaar daarvoor ca. 10 schaaklessen met een hele klas te organiseren met als doel het spelen van het eerste schaaktoernooi met de hele klas.
- 5) Initiatieven stimuleren om schoolschakers naar de club te krijgen. Het concept van de buurtschaakverenigingen in Haarlem is een mooi voorbeeld van z'n tussenstap. De KNSB zal succesverhalen zoveel mogelijk gaan delen. Denk hierbij ook aan succesverhalen van verenigingen en van trainers met een speciale aanpak. Op 23 juni in Meppel en op 8 december in Utrecht zullen twee workshopdagen worden georganiseerd. In Meppel is lesgeven het centrale onderwerp voor alle workshops, op 8 december een heel scala aan thema's zoals ook in 2017.